

"אין חכמה ואין תבונה, ואין עצה לנגד ה'" (משלי כא, ל)

משיעור יום א' ויקרא תשע"ב

אין האדם יוכל להשיג ולהכיל בשיכלו שהוא עומד לפני השי"ת אלא ע"י תמימות כי קודם חטא אדם הראשון היה אדם יודע מאמיתת מציאות ה' ב"ה, שהוא יתברך נמצא עימו בכל מקום בכל זמן ובכל מדרגה שיהיה, אלא שהלך והציץ בחכמת הסיטרא אחרא כמובא בזוהר בראשית (בדף נב.) 'אדם אימשיך אבתריה לתתא, ונחית למנדע בכל מה דלתתא, כמה דנחית הכי איתמשך רעותיה ואורחי אבתרייה וכו', עד דאיתפרש מאילנא דחיי, כלומר שנמשך אדה"ר לידע כל מה שלמטה ממנו, וככל שהביט יותר למטה, כך נמשך רצונו אחריהם ואחרי דרך הסט"א. וכך הלך אדה"ר עד שנמשך ונדבק בו הסט"א ועולם הפירוד כמובא בזוהר תולדות (קמ): 'כד נחית לתתא חמא תיאובתא דיצה"ר ואתדבק בה', ומבואר שראשית חטאו של אדה"ר הוא מה שהלך אחרי חכמתו עד שנדבק בחכמה חיצונית ויצא חוץ לגן עדן. ובה איבד את מידת התמימות והחלה מחשבתו לחשוב בחכמה חיצונית, ונעשה לו קושיות על הלבושים של ה' ב"ה, כי ה' יתברך מתגלה אל הבריות כפי רצונו, כי מלא את הכל ומצוי בכל מקום, ומחד נלחם עם המצרים כמ"ש 'ה' איש מלחמה', ומאידך מולך מירושלים, וגם נעלם מעיני כל הברואים כמ"ש 'איה מקומו להעריצו' ועל זה אומרים בקדושה 'מלא כל הארץ כבודו', 'ברוך כבוד ה' ממקומו', 'מלוך ה' לעולם אלהיך ציון'. שלגדולתו של ה' ב"ה אין חקר, ואין האדם יכול לתפוס ולהכיל בשיכלו את הגילוי של השי"ת לנבראים, כמ"ש אתה קדוש, ושמן קדוש היינו הגילוי שלך אל הנבראים קדוש ואינו מושג בשכל הנברא, ואין הנברא יוכל לעמוד לפני הבורא ב"ה אלא על ידי שיבטל את חכמתו וילך עם מידת התמימות, ובה שנתרחק אדם הראשון ממידת התמימות שה' ב"ה נמצא עימו ואצלו בכל מצב שבו הוא יהיה, בא לידי חטא.

המקום של הנברא מול הבורא הוא שיהיה עם

כל מחשבתו במקום ששם אותו הבורא ב"ה

וזה שכתוב בבראשית (ב, טו) 'ויקח ה' אלקים את האדם ויניחהו בגן עדן' כלומר ששם הקב"ה את אדם הראשון במקום ומדרגה שידע מאמיתת מציאות הבורא שאין עוד מלבדו ולא היה צריך אלא לקבל זאת בתמימות, כי זו ההשגה וההתבוננות שנתן לו הקב"ה שידע. אבל אדם הראשון השתמש בחכמה כדי לצאת חוץ למדרגתו, והחל מחשב מה היא מדרגת גילוי הבורא שיש מחוץ לגן עדן, והלך בהשגתו ובחכמתו להתבונן במקום שלא יתנה לו הרשות לחשוב ולהתבונן בו. וכיון שבדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, מאחר שהלך אדם עם חכמתו לחשוב שיש מציאות מבלעדי ה' יתברך, נתן בזה מקום ומציאות לחפש שיכול להכנס לגן עדן ולפתות לחוה, ואמר לה (שם ג, ה) "והייתם כאלקים", כלומר שנעשה באמת כפי מה שהשיג אדם בחכמתו, שיש מציאות שיכולה לנגד לרצון ה' יתברך שהוא הנחש, וכל הדבר החוצץ בין האדם לבין ה' ב"ה, הוא מה שחושב שיש יודע כיצד הקב"ה צריך להושיעו, והוא יתברך שמונע ממנו את טובתו. וזה "והייתם כאלקים" שהיא חכמתו של האדם בדרך וההנהגה שצריך לנהוג עימו, ושלא יצטרך להיות כתמים לפניו יתברך, אלא תהיה לו מציאות גם כן. ובה אינו יכול לעמוד ולתפוס בדעתו שה' יתברך נמצא אצלו ובסמוך אליו, ועל כן כתוב (שם ז) "את קולך שמעתי בגן ואירא כי עירום אנכי ואחבא", שאחר שהלך בדרך חכמתו ועורמתו שיש דבר מבלתו יתברך, לא יכל לתפוס בדעתו שה' יתברך נמצא אצלו ובמקומו ממש, ונכנס בו פחד מהמחשבה בזה, ולא יכל לעמוד לפני ה' יתברך.

על ידי התמימות ישובו כל הנבראים להיות לפני השי"ת

ולשוב למדרגת התמימות כאדם הראשון קודם החטא היא מדרגה גדולה מאוד ואינה שייכת אלא באבות העולם וגדולי הצדיקים שהיו בעולם אחת לכמה דורות ועסקו בתיקון חטא אדם הראשון. כי תמימות היא המדרגה הגדולה ביותר ומשמעותה שלימות כמ"ש ביעקב "ויעקב איש תם" (בראשית כה, כז) ופרש"י 'גבר שלים', וכשיתוקן חטא אדם הראשון בשלימות ישיגו הבריות את מידת התמימות ועל ידה יוכלו להיות במחיצת הקב"ה, כמו שהיה האדם הראשון בגן עדן שהשמעות בזה, שישנו האדם שה' נמצא בסמוך אליו והוא יתברך איתו ואצלו תמיד, ויוכל לדבר אליו כאיש אל רעהו ולא יתיירא ויתבטל ממציותו, וכן הביא רש"י בויקרא (כו, יב) והוא מהספרא) 'אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם ולא תהיו מזדעזעים ממני', שנחזור למקום אדם הראשון בגן עדן, שהיה ההשגה שאין עוד מלבדו, כי נשוב למידת התמימות.

כל אדם יוכל להיות לפני ה' ב"ה בכל מעשיו ועבודתו

הנה ה' ב"ה מצוי בכל מקום בכל זמן כמו שהיה הוא לבדו קודם בריאת העולם כמו שכתוב בתנא דבי אליהו (רבה פכ"א) 'אתה הוא עד שלא בראת את העולם ואתה הוא משראת את העולם וכי אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון', וכמו שכתוב במלאכי (ג, ו) 'כי אני ה' לא שניתי', וגם לאחר מעשה בראשית שברא ה' ב"ה את השמים ואת הארץ, הוא יתברך ממלא את הכל וכמו שכתוב בירמיהו (כג, כד) 'הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאום ה'.'

ולכן כל הסתרה והעלמה שיש לנברא מלידע את הבורא ב"ה ולעמוד לפניו, הוא מצד הנברא, ולא מצידו יתברך, ובשעה שלא יהיה מפריד וחוצץ אצל הנברא יוכל תיכף לידע ממציותו ה' יתברך אין שהוא מלא את הכל, ונמצא בסמוך אליו בכל זמן ובכל מקום. והתורה ניתנה בדרך זו, שיקיים האדם את התורה לפני ה' ב"ה באופן שהוא יודע ממציותו ה' שאין עוד מלבדו וכמו שכתוב בדברים (ד, לט) 'וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו', ובהתבוננות וידיעה זו יעמוד לפניו יתברך, הן בעסק התורה' ובקיום המצוות והן בשאר עניני העולם בהם הוא עוסק. וגם כשמסיח את דעתו מהדביקות בה' ב"ה, יוכל בכל רגע להיות מזומן לעמוד ולעבוד לפניו יתברך בתורה ובתפילה ובקיום המצוות. ולכן סידרו חכמים את לשון התפילה בלשון נוכח, שיאמר האדם 'אתה גיבור' 'אתה קדוש' 'אתה חונן', וכן בברכות שיאמר 'ברוך אתה', וכן ביוזי. כי כך היא האמת שה' ב"ה מצוי אצל האדם בכל מקום ובכל זמן. ולשמוע את השבח והיא התפילה של האדם, ולעולם עומד האדם לפני ה' ב"ה.

הדבר המפריד בין האדם לבורא היא חכמתו של האדם

ודבר אחד יש שמפריד בדעת האדם בינו לבין ה' יתברך, והיא חכמתו של האדם, שבסיבת חכמתו אינו יכול לקבל זאת שה' יתברך נמצא איתו ואצלו, ובסיבתה מתרחק מה' יתברך ובא לידי חטא. וההיפך מחכמת האדם היא התמימות, וענין התמימות היא אינה חסרון בחכמה, אלא היא הכלי שעל ידו צריך האדם להנהיג את חכמתו, ובה מחליט האדם מה הוא העת שבו הוא משתמש בחכמה, ומתי הוא משל את חכמתו. כי יש צורך להשתמש בחכמה והיא תועלת לו, אבל יש זמן שהחכמה מזיקתו, ובסיבתה מפסיד את האמת. כי החכמה היא הקדמות שעל ידם יוכל להשיג בגדולת ה' יתברך (והיא ככל הקדמה שהיא טפל אל העיקר המכוון, וכשבא אל המכוון משליך ההקדמה ותופס את העיקר), אבל לאחר שהשיג את הידיעה מגדולת ה' לא יוכל לעמוד לפניו יתברך אלא כשיקבל את המציאות כפי שהיא, שעומד הוא לפני ה' יתברך, וכמ"ש במשלי (כא, ל) "אין חכמה ואין תבונה, ואין עצה לנגד ה'" היינו שלפני ה' אינו יכול לבוא עם החכמה, ודרך משל, כשסייב הקב"ה שיהיה האדם במצב מסויים, יוכל על ידי חכמתו להיות טרוד במחשבתו ולטעות שיהיה יכול לשנות זאת אילו היה נוהג אחרת, אע"פ שעתה אינו יכול לשנות דבר. אבל על ידי התמימות מנהיג את עצמו שלא ישתמש בחכמתו לחשב בענין זה, אלא מבין בתמימותו שכעת אין מציאות אחר ולא היה יכול להיות מציאות אחר מלבד מה שהנהיג וסייב הקב"ה שיהיה המצב כפי שהוא. ומעתה הולך הוא לפני ה' יתברך מאותו המקום והמדרגה שנמצא בה בידיעה שאין מציאות אחרת מלבדו.

כשבא עם חכמתו לפני השי"ת נעשה הוא עיקר המציאות

כי שמשמש בחכמה בא לחקור בהנהגתו של ה' ב"ה, ומעלה בדעתו שיכול להבין ולהשיג בחכמתו יתברך ובדרך הנהגתו, ומקשה קושיות על ה', וחושב שעל פי מידת הרחמים היה לקב"ה לנהוג עימו בדרך אחר, וכשבא עם חכמתו לפני ה' יתברך, נוטל לעצמו את כח המשפט שהוא שם 'אלוקים' (כמ"ש (בשמות כב, ח) 'עד האלהים יבוא דבר שניהם' שהם הדיינים) ובה מאבד ומפסיד את היואה לפני הבורא, כי חפץ להמשיך את השפעים ממנו יתברך כפי מה שהשיג הוא בחכמתו. ואמרו בגמ' במכות (בדף י"ב) 'מן התורה מן הנביאים ומן הכותבים - בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכים אותו', וכשחושב שהוא המבין ויודע כיצד הדרך שיבוא אל השלימות, נותנים מן השמים לו את המקום שיהיה הוא מציאות ושופט על עצמו, ועל כן בתפילתו אינו יכול לבוא לידיעה שאין עוד מלבדו יתברך, אלא השגתו בתפילה נעשית כמו שרצה בחכמתו, שיהיה הוא יחד עם ה' יתברך ועל כן משיג שבארבע אמותיו הוא עיקר המציאות והקב"ה אינו נראה לו אלא מרחוק, היינו שאינו יודע מהרחמים של ה' יתברך, ואינו מקושר בדיבורי התפילה שהם בלשון נוכח כי אינו יכול לומר 'אתה חונן' וכיוצא באמת לפני הבורא ב"ה.

יואע"פ שהיא מדרגה שלא שייכת אצל כל אדם ובכל זמן, מכל מקום צריך שלא ישכח מהדביקות בה' ב"ה ומכן שעוסק בתורה מתוך ציון ה' יתברך. והדרך שיהיה בדביקות גם בעסק התורה הוא על ידי שקודם כשייגש ללימוד התורה הקדושה יעשה תשובה וכידוע שהיה החוזה הקדוש מלובלין בוכה קודם לימודו וברוב שפלותו היה אומר שמא עלי נאמר מש"כ בתהילים (ג, טז) 'ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי'. ותהיה הגישה אל הלימוד מתוך יראה, שעוסק בתורה והדעת של בורא שמים וארץ, ויזכור שעוסק בתורת חיים, שעל ידי התורה ממשך הקב"ה חיים לכל הבריות בכל רגע כמ"ש בנחמיה (ט, ו) 'ואתה מחיה את כולם', ויגלה דעתו שכל לימודו הוא מפני ציון ה' יתברך שציונו על עסק התורה, ויבקש שתהיה עלייה לתורתו לנחת רוח לפניו יתברך, ושיהיה תלמודו מביא לידי מעשה, ושלא יכשל לעולם ועד. ובהמשך לימודו, מזמן לזמן יתבונן שוב בענינים אלו, ובה תהיה תורתו לרצון ולנחת רוח במעלה גדולה לפני ה' ב"ה.

על ידי חכמתו יוצא האדם ממקומו לחשוב בעבר והעתיד חוץ למדרגתו

והשורש המביא את האדם לחכמה המרחקת אותו מהתמימות היא הגאווה, כי תמימות פירושה שעובד את ה' יתברך ממקומו ששם אותו הקב"ה, ואינו חושב חוץ למקומו ומדרגתו. וכן הוא בענין הזמן, שתמים עובד לקב"ה באותה שעה שבה הוא נמצא, ובשעה זו אינו חושב על דבר שעשה בעבר או שצריך לעשות בעתיד מלבד אותו הענין שיש לפניו, דרך משל כשאדם עוסק בלימודו אינו מחשב במה שנעשה עימו קודם לימודו או במוטל עליו לאחר לימודו. וכך גם בשעת התפילה, שמאחר שהתפילה היא גילוי דעת שאינו יכול לעשות דבר מבלעדי ה' יתברך, אינו משתמש בחכמתו ומחשבתו בשעת התפילה לחשוב על דבר מלבד הפנייה אל ה' שיושיעו. וכשאדם חי את ההווה ואינו חושב בעבר והעתיד, וחי את את המקום והמדרגה בה הוא נמצא ואינו חושב ממקום אחר בו הוא היה יכול להיות, יוכל לחפש בזמן זה ובמקום זה את הידיעה שה' יתברך נמצא אצלו ובסמוך אליו, וכך יוכל לעשות את כל דבריו ממש לפני ה' ב"ה.

האדם יוצא חוץ למקומו מפני שחושב שכל ההווה הוא מכוחו וקיים ברשותו אבל כשהאדם נמצא בהווה ומחשב בעתיד, או שעושה איזה דבר ומחשב בדבר אחר, מגלה דעתו שענין זה כבר קיים בידו, והוא שעושה בכוחו את אותו הענין, ולא נשאר לו אלא להשיג יותר מכך שהם דברים שאינם בידו, ועל כן הוא דואג על העבר ומטכס מזימות על העתיד כיצד יוכל הוא לפעול בענינים שאינם בכוחו ובידו באותה שעה. וכך היה בענין אדם הראשון קודם שחטא, ששמו הקב"ה בגן עדן לעובדה ולשומרה, ואע"פ שלא היה לו יצר הרע כלל, ואין לו הבנה והשגה במדרגתו, מכל מקום היה בו חסרון בענוה כפי מדרגתו ומעלתו (ביחס למדרגת יעקב אבינו ומשה רבנו שתקנו את ענין זה), ועל כן אחז בדעתו שכל מה שיש בידו במקום זה ובשעה זו, שהם כל השפעים והעבודה שהיה לו לעשות בגן עדן. קיימים כבר בידו. וכן כל המעלות שיש לו שזוכה לידע ולהשיג בגדולת ה' ולעמוד לפניו יתברך, אלו מדרגות שכבר קנה אותם לרשותו וכל עבודתו נעשית בכוחו, ועל כן רץ בחכמתו ורדף במחשבתו להביט ולהסתכל במקום וזמן שהם חוץ למדרגתו ומקומו. כדי שיוכל להשיג עוד מעלות ומדרגות.

ואע"פ שהייתה כוונתו של אדם הראשון לטובה ורצה לגלות את השגחת ה' יתברך ומלכותו גם במקום הקליפות והסירטרא אחרא, מאחר שהיה זה מחוץ למקום שבו שם אותו הקב"ה לשרתו ולעמוד לפניו בגן עדן, נחשב שרצה לצאת ממקום הנברא ותפס מקום והנהגה של הבורא, שהרי רק הוא יתברך לבדו יוכל להיות בעבר והעתיד ולהיות בכל מקום. ובזה נתן מקום לנחש לפתות לחוה כמ"ש "והייתם כאלהים" שגם לכם יהיה מקום ומציאות, וכשבאו לידי כך, שוב לא יכלו לעמוד במחיצת הבורא ב"ה, ועל כן הלכו ונתחבאו בעצי הגן, כי ירדו ממדרגתם שיוכלו להשיג שה' יתברך נמצא בסמוך אליהם בכל מקום, ולא יכלו לפנות אליו יתברך כדבר איש אל רעהו.

וכאמור לעיל, מה שייצא אדם ממקומו הוא מפני שורש הגאווה שהייתה טמונה בו, שאחז בדעתו שכל מה שיש בידו זה מכוחו וכבר נמצא ברשותו, ומתוך כך יצא מן התמימות שהוא עומד לפני ה', והלך בחכמתו לחשוב במקום שאין בו גילוי השגחת ה' ומלכותו, עד שירד בעצמו למקום זה, שהם מקום העולמות הנראים לעינינו כיום, שנסתר גילוי אור ה' ב"ה מהנבראים.

ענוה היא שידע שכל מציאותו והקיים תחת ידו מתחדש בכל רגע מרחמי ה'

נמצא שאיבוד מידת התמימות היא במידת הגאווה, ושמירת התמימות היא במידת הענוה, שיידע האדם שכל מה שיש תחת ידו, וכל השפע והמדרגה שיש לו בכל דעתו שכל מה שיש בידו זה מכוחו וכבר נמצא ברשותו, ומתוך כך יצא מן התמימות שהוא עומד לפני ה', והלך בחכמתו לחשוב במקום שאין בו גילוי השגחת ה' ומלכותו, עד שירד בעצמו למקום זה, שהם מקום העולמות הנראים לעינינו כיום, שנסתר גילוי אור ה' ב"ה מהנבראים.

ג' מידות בדרכי הענוה: ענוה שפלות והכנעה

אבל על ידי שיש לאדם ענוה, יודע שכל מה שעושה ופועל וכל מה שיש תחת ידו הם רחמי ה' יתברך ואינו מייחס דבר לעצמו, ובכלליות כל מה שהאדם מרחיק מעצמו את הגאות נקרא שחולך בדרך דרך ענוה, אבל בפרטות בהם ג' מדרגות: ענוה, שפלות, הכנעה. והשולח הענוה היא הענוה שכתוב במשה רבנו (במדבר יב, ג) "והאיש משה ענו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה", אמנם מידה זו שייכת רק באדם שהוא גדול במעלה, ויש לו כביכול במה להתגאות, ולכן עבודה זו אינה אלא באנשי מעלה וצדיקים שתיקנו את כל המידות בשלימות והשיגו את כל דרכי התורה, מה שאין כן שאר בני האדם לא שייך בהם ענין הענוה, כי אין להם במה להתגאות.

הענוה אינה שייכת אלא בגדולים במעלה ועיקר המידה השייכת לאדם היא השפלות כי הצדיק שתיקן את כל המידות והשיג את דרכי התורה, הוא שצריך לענוה, היינו לידע שכל מה שמשיג ופועל וכל מעלותיו וחכמתו, אינם מכוחו, אלא

מכח ה' ב"ה, ואינו מייחס דבר לעצמו כמו שאמר משה "ונחנח מה" (שמות טז, ז), שכל המציאות והפעולות של הצדיק הוא מפני שנעשה מרכבה לאור ה' ב"ה, וכל מה שפועל או משיג בחכמתו מייחס זאת לה' יתברך, וגם את העבודות הקדושות, וכל דבר טוב שעושה לפני ה' ב"ה, יודע ומשיג שזה אינו הוא, אלא הקב"ה מחדש את מציאותו וכוחותיו בכל רגע, והוא שמביאו לעלות בקודש ונותן בליבו את הדרך לרצות אותו יתברך ולעשות לפניו נחת רוח. וכיון שהצדיק הגיע להשגה אמיתית בתורה ובדרך ה' צריך הוא למידת הענוה, כדי שיוכל לעמוד במחציתו של ה' ב"ה.

אבל אדם שלא השיג מדרגה אמיתית בתורה ובדרך ה', א"כ אין לו במה להתגאות, ומה שאדם מתגאה הוא מפני שנכנסה בו רוח שטות שאינו יודע מי הוא ואינו מכיר את מקומו. ודרך משל אדם שיודע לנגן ניגונים נפלאים בכלי נגינה, הוא שיוכל לבוא לגאות ולעשות מעצמו מציאות המסתירה את ה' יתברך, ועל כן צריך למידת הענוה. אבל אדם שאינו יודע לנגן ואעפ"כ מנסה את כוחו בניגון ובוודאי שנגינתו אינה עריבה לאוזן השומע והיא כרעש באזניו, אם יתגאה ויחשוב שהגיע למעלה בנגינה הוא מפני שנכנסה בו רוח שטות ושיגעון. וכך הוא הדבר שאדם שעדיין לא תיקן את מידותיו ולא בא למדרגה אמיתית בידיעת התורה והשגתה, אין לו במה להתגאות, וכל מה שמתגאה הוא מפני שאין בו את מידת השיפלות.

השיפלות היא שידע מי הוא ויכיר את מקומו

ומדרגת השיפלות היא מדרגת הענוה השייכת בכל אדם, ומשמעות של שפלות היא, שאדם מכיר ויודע את מקומו, שאע"פ שיש לו מעלות גדולות הרי שיש לו גם חסרונות גדולים, וא"כ לא שייך אצלו גאווה אלא שפלות, שייכר את מעלותיו וחסרונותיו ובוזה לבד ימנע מן הגאווה, וזהו (תהלים טו, ד) "נבזה בעיניו נמאס", היינו שאף אדם שהגיע למעלות גדולות וידיעה אמיתית בתורה, אם יודע בעצמו שלא תיקן מידה אחת מן המידות המגונות, לא שייך אצלו גאווה אלא שפלות, וידע שמידה זו החסרה בו היא דבר מאוס ביותר ואף כנגד כל הטוב שעושה, אין נבזה יותר ממידה זו שאינו מתוקן בה, וגם עולה בליבו איזה הרהור של גאות וכבוד, יחשוב אם היה רוצה להעלות על נס ופרסום גם את אותה המידה המגונה שיש בו, או את חטאיו שאינו יודע כלל אם תיקן אפס קצה מהם.

השפלות היא מידה יקרה מן הכל ותלויה בישוב דעתו של האדם

ולכן מידת האמת והמעלה שאליה ישא האדם את עיניו, היא מידת השפלות. שייכר את מעלותיו ואת כל האוצרות הגנוזים והנגלים שבו, ומאידך שייכר את ריחוקו והפניות שלו במעשיו, וככל שייכר האדם יותר את עצמו, כך יוכל להמנע מן הגאות והרוח שטות, שחושב שיש בו משהו יותר מחבריו, ויידע את מקומו כנגד תלמידי חכמים ועובדי ה' אמיתיים, ובוזה לבד יוכל להנצל מן הגאות שהיא אבי אבות הטומאה והמחיק העיקרי מהידיעה שה' ב"ה נמצא בסמוך אליו בכל זמן.

וככל שיתמיד במידת השיפלות יוכל לראות שמידה זו יקרה ביותר, ואינה מתקיימת בשלימותה אלא אצל יחידים בודו, ואף צדיקים גדולים אל החזיקו בעצמם שהשיגו במידת הענוה, אלא שהשיגו את מידת השיפלות באמת, שסברו שלא הגיעו אלא לידע את מקומם. ומידה זו תלויה בישוב הדעת של האדם, שכל שיישב יותר את דעתו יוכל יותר להכיר את עצמו ולידע את מקומו האמיתי.

מפני שהגאווה ממלאת את האדם אינו יכול לבוא אל השפלות אלא ע"י הכנעה

אבל מפני הגאווה שיש באדם שממלאת את ראשו ואת כל אבריו, אינו יכול לבוא לשפלות ותוך הכרת האמת, כי ליבו הולך למעלה בכל זמן, ומוחו סותר כל מחשבה המביאתו להיות שפל בעיני עצמו, כי מפני שהגאווה היא בתוך הדם, שהם הדמים העכורים, אינו יודע כלל מגאווותו, ואם היה יודע מהגאות שיש בו, היה בוש ונכלם בעצמו מאוד. ועל כן המדרגה הראשונה של הענוה והרחקת הגאות ששייכת בכל אדם, היא מידת ההכנעה, שרק על ידה לבד יוכל האדם להתחיל ללכת בדרכי הענוה והשפלות.

והכנעה היא כפיפת הראש, היינו שאינו משתמש במוחו ושיוכלו כדי להשיג את ההכנעה מתוך חמה והבנה, אלא שמשפיל את חכמתו ודעתו ונכנע לפני מה שגדול ממנו, ודרך משל אם יבוא מלך או שר גדול, ויצווה עליו שייכנע מפניו, הרי שלא יחשוב האדם אם ראוי לו להכנע, אלא תיכף יכנע לפניו, ועל כן ההכנעה היא שכופה את ראשו מפני מה שלמעלה ממנו בלא שיהיה לו בזה טעם מספיק.

כשיאחו האדם במידת ההכנעה יוכל להתחיל להיות סמוך אצל השי"ת

ולכן תיקנו חז"ל שיכרע האדם בתפילה, כמ"ש בגמ' ברכות (בדף לד) והמלך שהוא קרוב יותר אל הנסיון צריך שיכרע כל תפילתו כמ"ש בשלמה "ויהי ככלות שלמה להתפלל... קם מלפני מזבח ה' מכרוע על ברכיו" (במלכים א - ח, נד). כי כדי שייבא האדם אל התפילה ויתקרב אצל ההתבוננות שה' ב"ה נמצא אצלו ממש, צריך תחילה שייכנע. ומפני שעיקר המדרגה שצריך האדם לבוא בעולם הזה היא שיידע שה' הוא האלקים ואין עוד מלבדו, וכל זאת כדי להביא את האדם אל התכלית שיידע שה' ב"ה נמצא בסמוך אליו, והוא יתברך נמצא אצלו תמיד, לשמוע את כל עסק תורתו ותפילותו, וליתן לו את כל צרכיו - מסובב הקב"ה את כל הדרכים שיבוא האדם אל ההכנעה, כי כל עוד

שיש גאות באדם מחפש הוא את ה' יתברך במקום ומדרגה אחרת, ואינו יכול לתפוס בדעתו שה' יתברך נמצא אצלו תמיד להטיב לו ולשמוע את תפילתו רק במקום שבו הוא שם אותו מתחילה, שדוקא שם רצה בו הקב"ה, כפי ששם ה' ב"ה את אדם הראשון בגן עדן, זו המקום בו שם הקב"ה את האדם, הוא המקום שבו צריך שיקבל בתמימות שה' יתברך נמצא שם בסמוך אליו ושומע את תפילתו כשמוע איש את רעהו. והוא שאמרו אטייל עמכם בגן עדן ולא תזדעזעו ממני, כי בזה שיבקש את ה' יתברך ממקומו, יגיע לידע שה' הוא האלקים, שהיא כל התכלית, ובזה יהפך לו כל מקומו לגן עדן, שהוא כל הרחמים וההטבה שרוצה הקב"ה להטיב איתו, ויוכל להיות עימו במחיצתו.

כל מה שעובר על האדם בחייו הוא כדי להביאו אל ההכנעה

ובאמת כל הטלטלות והיסורים והיצר הרע שיש לאדם, כל זאת הוא כדי להביאו לבטל את הגאות, אם להביאו לענוה שפלות או להכנעה, כל אחד כפי מדרגתו. כי בכל אדם יש איזה חלק זך ונקי שקיים בו, שנחשב בו צדיק גמור, ובזה הוא צריך לענוה, וכפי שיעור ישוב הדעת שיש לאדם כך יוכל להשיג את השפלות, אבל רוב קומת האדם ומדרגתו צריכה למידת ההכנעה, וכל היסורים שבאים לאדם הם כדי להביאו לכל דרכי הענוה ובעיקר שייכנע לפני ה' ב"ה.

כי כשעובר האדם איזה צרה דוחק או קושי, רוצה לחשוב במחשבות של אמונה, שנעשה זאת בהשגחת ה' והוא יתברך יחד עימו בצערו וזאת לטובתו וכו', אבל עוד קודם שיחשוב באמונה, צריך תחילה שייכנע, שיריד את ראשו וייכנע לפני ה' ב"ה, כי כל שאינו נכנע אינו יכול להשיג דבר, וכן כשאינו מבין איזה דבר בלימודו, צריך תחילה שייכנע, כי כל הדברים המונעים את האדם וכל צער וקושי שיש לו אינם אלא בעיקר כדי שייכנע תחילה.

בחטא אדה"ר התקלקל הענוה ופגם השפלות ע"י קין

והתבאר לעיל שהם ג' מדרגות בדרך הענוה, שהם ענוה שפלות והכנעה, ובחטא אדם הראשון נפגם ענין הענוה בכל הבריות, כי מפני שחשב אדם הראשון שכל מציאותו בגן עדן כבר בידו וברשותו, ונעשה בכוחו, בא לצאת חוץ למקומו לרדוף ולהשיג יותר כמובא בזוהר בראשית (בדף נב), ומזה בא לדי חטא, ונפגם ענין הענוה. אבל נשאר אדם הראשון בשפלות והכנעה כי ידע את מקומו וידע שחטא והתבייש בחטאו.

ועיקר הגאווה הבאה מזהמת הנחש הייתה בקין כמ"ש בזוהר בראשית (בדף נה) ועל כן ירד קין מטה יותר ואיבד גם את השפלות, כי קין לא ידע את מקומו, והיה הקב"ה צריך לבאר ולגלות לו את מקומו שיצר הרע נמצא אצלו בסמוך מפני חוזק זוהמת הנחש שהייתה בו, ואעפ"כ לא ידע את מקומו והכחיש את מעשיו ואמר (בראשית ד, ט) "לא ידעתי השומר אחי אנכי", שהוא היפך השיפלות, ובזה נמשך בכל הבריות שאיבדו את השיפלות שהיא רוח שפלה ונכנס בהם ההיפך מזה שהיא רוח שטות.

על ידי חטא כנען באו הבריות לרמות רוחא ונפסדה מידת ההכנעה

וחם וכנען שחטאו בעשייתו של נח כמובא בבראשית (ט, כב), הם שאיבדו גם את הבושה וההכנעה, כי הגסות וגבהות הלב שיש באדם הוא מהדמים העכורים, שכל זה הם ענין פגם המילה וקלקול היסוד על ידי חם, שנעשה על ידי שמרי היין שהם הדינים הקשים שרצה נח לתקן לאחר דור המבול כמובא בזוהר ויצא (ס"ת קמ"ז), וכנען היה עיקר תוקף זוהמת הנחש שנאמר בו (שם, כה) "ארור כנען" ובנחש נאמר 'ארור', וכמובא בזוהר נח (בדף עג). שהוא שיעור את רוח הנחש בעולם, וכמ"ש בזוהר בלק (בדף קצח): כנען סיטרא בישא דסיטרא אחרא איהו, שהוא תוקף הקליפה והטומאה. ולזה אין תקנה אלא שייכנע האדם את עצמו עד הקצה, וישפיל את דעתו מאוד. ושורש התאוה היא מפני שאינו נכנע, כמ"ש בזוהר חדש לך על הפסוק "והכנעני אז בארץ" זו התאוה שנקראת "כנעני" ודבקה בגוף הנקרא 'ארץ', וכל הנסיון שיש לאדם בענין זה וכן כל החרפה והבושה שנושג על ליבו מפני פגם היסוד, הוא כדי שיבוא להכנעה, ולשבור את הגאות וזה שכתוב בעיקר (בראשית מב, א) "וירא יעקב כי יש שבר במצרים", שראה שיוסף עבר נסיונות קשים, ושבר את כל ענין הגאות (ושבר ר"ת שליט בן רחל) כי לא יוכל האדם להסיר את החרפות והבזיונות מעל הלב (כמ"ש במילה (בראשית לד, יד) "כי חרפה היא לנו") אלא כשייכנע לפני ה' ב"ה, ויתקיים בו הכתוב ביהושע (ה, ט) "היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם" ועל כן נקראת ארץ ישראל ארץ כנען, כי קודם שנקראת ארץ ישראל שהוא נוטריקון ארצה ישר אל (היינו שיוכל האדם לעמוד לפני ה' בתפילה כנ"ל), נקראת ארץ כנען, כי כדי שיבוא למדרגת ארץ ישראל, צריך שיתקן תחילה את ענין ההכנעה וכמובא בזוהר נח (בדף עג) שקודם שזוכים לארץ שנקראת ישראל, נקראת היא כנען.

אברהם יצחק ויעקב תקנו את ההכנעה השפלות והענוה

ואברהם אבינו תיקן את ענין ההכנעה שיוכלו כל זרעו לבוא גם הם להכנעה,

ואמרו בזוהר לך לך (בדף פד): על הכתוב בבראשית (ג, יב) "אברם ישב בארץ כנען", שהיה מתקן ונדבק בדרך האמונה בה' ב"ה, וכשהשלים ענין זה שהיה בן מאה הולידה שרה שהייתה בת תשעים את יצחק, שהם יחד ק"צ גימט' כנען. ויצחק תיקן את ענין השפלות שייכר האדם את מקומו ולא יצא חוץ למקומו, ועל כן לא יצא יצחק חוץ לארץ ישראל, כמ"ש (בראשית כ, ב) "שכון בארץ אשר אומר אליך", אשר אומר אליך' בגימט' שפלות ע"ה. ויעקב השיג את השלימות ותיקן את מידת הענוה שפגם אדם הראשון כמ"ש בגמ' בבא מציעא (בדף פד). 'שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון', שהחזיר את הענוה לקומת אדה"ר, ויעקב בגמט' אדם וענוה, וענין הענוה נתקן בשלימות על ידי משה רבנו, כמ"ש "והאיש משה עניו מכל האדם וגו'", מכל האדם היינו מאדם הראשון שהיה הקרוב ביותר אל הענוה.

כל צער ודוחק שעובר האדם וכל קיום יצר הרע הוא כדי שישגי האדם את דרכי הענוה

וכל הטלטלות והייסורים שעברו האבות הם כדי לתקן את דרכי הענוה לדורות, שיזכו כל ישראל לתכלית הזה עד שיוכלו לעמוד במחיצת הקב"ה כאדם הראשון בגן עדן, ולקבל את רוב טובתו של ה' ב"ה, שאי אפשר לבוא לזה אלא על ידי ההכנעה השפלות והענוה. כמו שדרשו בזוהר וישב על הפסוק "וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען" את הפסוק בתהילים (לד, כ) "רבות רעות צדיק ומכולם יצילנו ה'". וגם כל הנסיונות שנתנסו ישראל במדבר היו כדי שיוכלו לבוא אל ארץ כנען שהיא ההכנעה ולהתעלות למדרגת ארץ ישראל, שיוכלו לעמוד ישר מול האל ב"ה. וכן כל הייסורים והדוחק וכל צער שעובר על האדם, הוא רק כדי להביאו אל ההכנעה, וכל מה שיצר הרע טורדו הוא גם כן רק כדי שיידע את מקומו ויהיה שפל, ותיכף כשייכנע האדם ויתחיל לידע את מקומו, יסורו ממנו כל הייסורים, וככל שיכניע את עצמו יותר כך יתבטלו ממנו הנסיונות.

כי כל הייסורים הם כדי שייכנע האדם ויוכל לקנות ולהשיג את דרכי הענוה, וזה מה שאמרו בגמ' ברכות (בדף ע"א) ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל ולא נתן אלא ע"י יסורים: תורה וארץ ישראל והעולם הבא. ארץ ישראל כנגד ההכנעה וארץ כנען, שהם כל הנסיונות שעברו ישראל קודם שבאו לארץ ישראל, וכנגד אברהם אבינו, שנתנסה ג"כ בעשרה נסיונות. עולם הבא כנגד יצחק, שהיה בבחינת עולם הבא, שלאחר העקידה היה חי בעולם הבא כמ"ש החזקוני (בראשית כב, יט, וכן הוא בילקו"ש ברמז קט) והוא כנגד השיפלות, שעולם הבא הוא כנגד יום שבת שהוא מעין עוה"ב שכתוב בו (שמות טז, כט) "אל יצא איש ממקומו" שהוא ענין השיפלות. תורה היא כנגד הענוה ויעקב שהוא עמוד התורה, כי לא שייך ענוה אלא במי שהשיג את דרכי התורה, שהיא כנגד משה רבנו שתיקן את ענין הענוה.

דרכי הענוה אינם מושגים לאדם בתפילה ובמתנה מהבורא

אמנם העבודה על דרכי הענוה אינה יכולה לבוא על ידי עבודת האדם כשאר מידות, ובאמת אין עצה לענוה, וזה מה שכתוב "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'", שאין חכמה ועצה לענוה שעל ידה יוכל לבוא לפני ה' יתברך, אלא השגת דרכי הענוה היא על ידי תפילה ובמתנה מהבורא לבדו, ועל כן נתן לנו הקב"ה שלשה מתנות שהם שבת תורה וארץ ישראל שהם ג' הדברים שעל ידם נשיג את הענוה את השפלות ואת ההכנעה. וכל אלו נקראים מתנה, כי יום תכלית מדרגתם היא שישגי האדם שגם את השפלות וההכנעה נתן לו הקב"ה, ולא יוכל לבוא לצד מחשבה שהשיג הוא את דרכי הענוה.

ומדרגת הענוה היא כנגד התורה כי אי אפשר שישגי האדם את המדרגה הנעלית שהיא מידת הענוה אלא על ידי תורה לשמה, והתורה נקראת מתנה כמ"ש בגמ' עירובין (דף נד ע"א) על הפסוק (במדבר כא, יט) "וממדבר מתנה, וכתוב (דברים ד, מד) "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל", כי כשאדם קשור במשה שתורתו היא לשמה יוכל לקבל ממנו את הענוה וזה מש"כ בדברים (יח, טו) "ונביא... מאחיק כמוני יקים לך ה'..." היינו שתהיה לו ענוה כמוני ויוכל להשפיע לכם ממנה. וגם את השיפלות צריך שיידע שכל מה שהוא שפל בעיני עצמו, גם זה מאיתו יתברך, שהשיפלות שיידיע האדם ויכיר את מקומו היא כנגד יום שבת קודש כמ"ש "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי", וגם היא מאיתו יתברך כמו שאמרו בגמ' שבת (י ע"ב) 'מתנה טובה יש לי בבית נגזי ושבת שמה לך והודיעם', וגם את ההכנעה שהיא כנגד מדרגת ארץ כנען, יידע שלא השיג זאת לבדו אלא ה' ב"ה הוא שנתן לו את ההכנעה כמ"ש "את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל". שה' ב"ה הוא שסילק ממנו את חכמתו שמנעה ממנו את ההכנעה כנ"ל, וזה נרמז בפסוק "שלח לך אנשים ויתורו את" סופי תיבות 'חכמות'. וכשתהיה לאדם את ההכנעה יוכל לעמוד במחיצת הקב"ה, היינו שיוכל לקבל בתמימות שאע"פ שמלא כל הארץ כבודו ולגדולתו אין חקר ולא יכילו השכל והרעיון, ה' ב"ה נמצא בסמוך אליו ממש ומאזין לתפילתו ותורתו, וכל מעשיו הם לפניו יתברך.

לציבור הקוראים היקר

הדפסת העלון כרוכה בהוצאות רבות, העלון יוצא בצמצום והביקוש עצום. ניתן לתרום בעמדות נדרים פלוס לעמותת יד להועיל עבור 'משולחן שלמה', ולציין ההקדשה. או בהעברה: בנק: מזרחי טפחות (20) סניף: 417 (גאולה) מס' חשבון: 521025 שם העמותה: 'יד להועיל' - עבור העלונים, ולציין את שם ההקדשה.

לבקשת רבים ניתן לשמוע בקו 'שיעורי הינוקא'

עובדות והנהגות מחייו ואורחותיו של הגאון הינוקא מו"ר שליט"א בשלוחה 4 מאת הגאון הרב יחזקאל צמח שליט"א ות"ח נוספים. וכן בשלוחת המאזינים שלוחה 6. כמ"כ ניתן להאזין לשיעורים האחרונים ומאמר יומי.

מספר הקו 506-306-02

האזינו ותחי נפשכם